

УДК 94(477):329.71НРУ“(1989)1992”

*Г. І. Гончарук***ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ОБЛАСНИХ
(КРАЙОВИХ) ОРГАНІЗАЦІЙ НАРОДНОГО
РУХУ УКРАЇНИ (1989–1992 роки)**

У статті розглядається історіографія Народного Руху України на рівні дисертаційних досліджень. З одинадцяти кандидатських дисертацій з історії Руху тільки три присвячені створенню та діяльності обласних (крайових) організацій НРУ. Викладено рекомендації щодо подальшого вивчення минулого Руху.

Ключові слова: історія Народного Руху України, дисертації.

Народний Рух України як громадсько-політична організація, а з 1993 року політична партія, у 2014 році відмічатиме своє 25-річчя. Це найстаріше легальне громадське і політичне угруповання, яке забезпечило ідеологічні, соціально-політичні передумови здобуття народом України державної незалежності. НРУ має значний досвід перемог, особливо у справі оволодіння свідомістю громадян. Але неодноразово зазнавав гіркоту невдач. Тому мотивованим є науковий і політичний інтерес до минулого НРУ як у позитивному, так і негативному напрямках. Створення і діяльність НРУ впевнено увійшли в історію України періоду незалежності. Йому присвячуються статті в енциклопедіях, журналах, наукових збірниках. Відбулося вісім всеукраїнських наукових конференцій за однойменною назвою «Народний Рух України: місце в історії та політиці». У зв'язку з 20-річчям НРУ Інститут історії України НАН України провів круглий стіл «Народний Рух України: історія, ідеологія та політична еволюція. 1989–2009».

Безпосередньо історії Руху присвячено за всеукраїнським масштабом три монографії О. В. Гараня [1], В. В. Ковтуна [2], Г. І. Гончарука [3] та одинадцять кандидатських дисертацій: С. В. Бондарені [4], О. З. Бураковського [5], Ю. В. Діденка [6], Н. М. Кіндрачук [7], М. С. Кучерук [8], О. В. Мардаренко [9], С. Л. Овсієнка [10], В. В. Піпаша [11], М. Г. Тиского [12], О. П. Шипотілової [13], О. А. Шановської [14]. Декілька дисертантів за результатами своїх здобутків видали монографії.

Це С. В. Бондаренко, Ю. В. Діденко, В. В. Піпаш, М. Г. Тиский, О. А. Шановська (у співавторстві з Г. І. Гончаруком).

Ще одна дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук О. М. Козаченко «Громадсько-політична діяльність Народного Руху України на Одещині у 1989–1996 роках» прийнята спеціалізованою вченою радою до розгляду.

Цікава географія прояву уваги істориків до НРУ. З трьох монографій дві написано в Києві. Одна політологом О. В. Гараньом, а друга письменником В. Г. Ковтуном. Маємо і відповідний підхід до історичних подій та документів про них. Одна дисертація написана в Києві політологом О. З. Бураковським. У авторефераті сказано, що дисертація претендує на здобуття вченого ступеня кандидата політичних наук. Але чи отримав дисертант вчений ступінь, у нас відомостей немає. На вербальному рівні існує інформація, що цього не сталося. По одній дисертації захищено вченим з Тернополя С. В. Бондаренком в Чернівцях, В. В. Піпашем в Ужгороді та М. Г. Тиским з Волині у Львові. Сім кандидатських дисертацій на теми історії НРУ написані на кафедрі історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету. З дев'яти всеукраїнських наукових конференцій, присвячених рухівській проблематиці, вісім проведено кафедрою історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету.

Зрозуміло, що в науці географічний фактор не може бути визначальним. Але над піднятою науковцями тематикою з минулого НРУ поміркувати можемо. З 13 дисертаційних праць на рухівську тематику вісім присвячено загальній історії НРУ, переважно написані на столичних документах, і тільки три — обласним організаціям: Волинській, Закарпатській та Миколаївській. У 1989–1992 роках в Україні було створено 24 обласних та одна крайова організації.

На захисті дисертації О. П. Шипотілової в Миколаєві 21 жовтня 2013 року відбулася дискусія з питання, чи не достатньо для дослідження історії НРУ 11 дисертаційних праць. Думки розійшлися. Автор цих рядків висловив позицію про те, що дослідження минулого і діяльності регіональних рухів варто продовжити. Як показали захищені дисертації, кожна з обласних (крайових) організацій мають часто несхожий досвід, по-своєму результативний у змаганнях за політичну свідомість

громадян. Вони мають свої ініціативи, свої здобутки, творчо підходили до виконання на місцях рішень з'їздів, ухвал Центрального проводу НРУ. Іншими словами, кожна організація має свою, властиву тільки їй історію, у тому числі і процес створення самої організації.

Для переконання у правдивості цих стверджень досить порівняти структури та висновки уже захищених дисертацій з проблеми виникнення обласних рухівських організацій. В. В. Піпаш свою дисертацію «Громадсько-політична діяльність Народного Руху України наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр.: закарпатський регіональний аспект» розділив та спрямував у три розділи: «Народний Рух України за перебудову як масова громадсько-політична організація», «Закарпатська крайова організація НРУ у вересні 1989 — січні 1991 рр.», «Боротьба за незалежність України: закарпатський контекст». У висновках автор виділяє п'ять етапів діяльності крайової організації НРУ на зламі 80–90-х рр., а також головні напрямки та основні засоби ведення роботи. Тут сказано, що вплив крайової організації на започаткування впровадження демократичних перетворень був визначальним. Крайова організація сприяла відродженню історичної пам'яті та духовності українського народу, сталася легалізація греко-католицької конфесії тощо. Організація внесла свою лепту у здобуття незалежності та збереження соборності України, національно-демократичні сили, об'єднані в крайову організацію НРУ інші структури дали відсіч регіональному сепаратизму, зірвали його спробу перетворити Закарпаття у «республіку» на кшталт Придністровської Молдавської чи Абхазької. Разом з тим автор констатує, що Рух не зміг усунути від влади компартійну номенклатуру та забезпечити прихід до влади нового покоління демократично налаштованих політиків [11, 15].

Михайло Тиский у своїй дисертації «Народний Рух України: Волинська регіональна організація на зламі 80–90-х років» значну увагу приділяє передумовам виникнення Руху, починаючи розглядати визвольний рух за незалежність України з української революції 1917–1920 рр. Значної уваги автор надає громадським організаціям, що безпосередньо діяли напередодні виникнення НРУ і навіть сприяли його зародженню. Окремо присвячуються розділи етапам становлення руху на Воли-

ні та досліджується діяльність цього громадсько-політичного об'єднання. Серед 12 висновків є ствердження, що Волинський Рух брав участь в українізації релігійного життя краю, що ветерани ОУН, УПА брали активну участь в діяльності осередків регіональної організації.

Інша структура дисертації Олени Шипотілової «Громадсько-політична діяльність Народного Руху України на території Миколаївщини (1989–1996 рр.)». Оснований зміст дослідження включає розділи «Участь активістів Миколаївщини в створенні Народного Руху України», який має підрозділ «Створення Миколаївської крайової організації Народного Руху України» та розділ «Головні напрямки діяльності Миколаївської крайової організації». Цей останній розділ має підрозділи «Миколаївська крайова організація НРУ в боротьбі за незалежність України», «Перетворення Народного Руху в партію та посилення роботи Миколаївського Руху», «Участь миколаївських рухівців у конституційному процесі» та «Провітницько-благодійна діяльність Миколаївського крайового Руху». Серед шести об'ємних висновків є такий: «Наслідком злагодженої співпраці, продуманої агітаційної діяльності стало підтвердження статусу незалежної суверенної держави на референдумі 1 грудня 1991 року, коли 89,45 % громадян Миколаївщини дали позитивну відповідь» [13, 15].

Наведу декілька прикладів. 13 серпня 1989 року у день установчої конференції Івано-Франківської обласної організації НРУ помер один з організаторів Руху на Івано-Франківщині Роман Левицький, на якого напередодні було вчинено напад і завдано смертельних ран [15, 12]. 26 серпня 1989 року відбулася установча конференція Одеської обласної конференції Руху у Кишиневі через спротив місцевого керівництва [15, 12]. 2 грудня 1989 року установча конференція Хмельницької обласної організації через заборону обкома партії відбулася в Києві [15, 16]. Залишається не дослідженою діяльність Київської крайової організації Руху, головою якої був Сергій Головатий, Луганської крайової організації НРУ під керівництвом Олени Бондаренко, Канівської міськкрайової організації на чолі з Володимиром Петренком тощо.

Наведене дозволяє зробити низку висновків. По-перше, історія обласних (крайових) організацій НРУ — частина загальної

історії Руху, а в ширшому значенні — складова політичної історії відповідного регіону, а відповідно — історії України.

По-друге, виникнення та діяльність регіональних рухівських організацій — важливе надбання громадян України, передусім конкретних областей. Саме поява опозиційних тоталітарному, деспотичному режиму структур внесла помітне зрушення у світогляді мешканців та народило надію на можливий його кінець.

По-третє, пропагандистська та агітаційна діяльність місцевих осередків НРУ формувала впевненість громадян у повалі колоніальної влади. Кращим показником ефективності цієї діяльності маємо результати референдуму 1 грудня 1991 року, коли понад 90 відсотків українців висловились за незалежну Україну.

По-четверте, громадсько-політична організація НРУ успішно виконала свою історичну місію. Найяскравішим її досягненням є проголошення незалежності України, яка була підтримана всіма політично свідомими громадянами.

П'ятим висновком є актуальність написання історії всіх без винятку обласних (крайових) рухівських організацій. За результатами їх діяльності це можуть бути дисертації, книги або брошури. У них мусять бути названі імена самовідданих рухівців, які відважилися виступити проти, здавалось би, вічної деспотії, що більше 70 років прикривала свої злочиння гуманними лозунгами.

Побажання дослідження:

1) при визначенні територіального статусу організації — обласна чи крайова — слід керуватися статутом Народного Руху України не тільки редакції Установчого з'їзду, а редакціями наступних з'їздів. А ще слід пам'ятати: у проекті «Програми Народного Руху України», опублікованому 16 лютого 1989 року, у розділі «Організаційна структура та форми діяльності» чітко не визначені територіальні межі основних складових [15]. Тому організації, які створювались до Установчого з'їзду НРУ, формувались за адміністративно-територіальним принципом. У прийнятому статуті Руху визначається: «Територіально крайовий Народний Рух не обов'язково збігається з існуючим нині адміністративним поділом Української РСР» [16]. А Третій з'їзд НРУ висловився за відповідність крайових організацій Руху адміністративному поділу Республіки [17, 28].

2) робота над дисертацією, так як і над кожною науковою працею, починається не з вивчення джерел, а з уже досягнутого іншими дослідниками в цьому напрямку, темі; ця послідовність мусить бути і в назвах першого розділу дисертації. Серед названих досліджень маємо різні назви: у одних назва першого розділу розпочинається «Історіографія і джерельна база», у інших навпаки «Джерельна база та історіографія».

Отже, маємо підстави сподіватися, що написане про минуле Народного Руху України — не завершення досліджень, а тільки початок.

Джерела та література

1. Гарань О. В. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України : [монографія] / Олексій Васильович Гарань. — К. : Либідь, 1993. — 198 с.
2. Ковтун В. Г. Історія Народного Руху України : [монографія] / Володимир Гаврилович Ковтун. — К. : Факт, 1999. — 407 с.
3. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія : [монографія] / Григорій Іванович Гончарук. — Одеса : Астропринт, 1997. — 380 с.
4. Бондаренко С. В. Народний Рух України та його роль у національно-політичному житті наприкінці 80-х — на початку 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Сергій Васильович Бондаренко ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці, 2006. — 20 с.
5. Бураковський О. З. Історія Ради Національностей Народного Руху України, 1989–1993 рр. Політологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Олександр Залманович Бураковський ; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. — К., 1999. — 20 с.
6. Діденко Ю. В. Народний Рух у державотворчих процесах України (1989–2002 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Юрій Володимирович Діденко ; Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2009. — 19 с.
7. Кіндрачук Н. М. Боротьба Народного Руху України за незалежність України: 1989–1991 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Надія Мирославівна Кіндрачук ; Одес. нац. ун-т. ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2010. — 16 с.
8. Кучерук М. С. Роль народного руху України в об'єднанні національно-демократичних сил у проведенні внутрішньої політики держави (2002–2009 рр.) : авт. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Марина Сергіївна Кучерук ; Одес. нац. ун-т. ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2013. — 15 с.
9. Мардаренко О. В. Українсько-російські відносини у політичній діяльності народного руху України (1989–1998 рр.) : автореф.

- дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олена Вікторівна Мардаренко ; Одес. нац. ун-т. ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2007. — 19 с.
10. Овсієнко С. Л. Діяльність Народного Руху України в умовах внутрішньопартійної кризи (1997–2002 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Станіслав Леонідович Овсієнко ; Одес. нац. ун-т. ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2008. — 18 с.
 11. Піпаш В. В. Громадсько-політична діяльність Народного Руху України наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр.: закарпатський регіональний аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Володимир Васильович Піпаш ; Ужгородський нац. ун-т. — Ужгород, 2009. — 20 с.
 12. Тиский М. Г. Народний Рух України: Волинська регіональна організація на зламі 80–90-х років : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Михайло Григорович Тиский ; НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. — Л., 2005. — 20 с.
 13. Шипотілова О. П. Громадсько-політична діяльність Народного Руху України на території Миколаївщини (1989–1998 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олена Павлівна Шипотілова ; Миколаївськ. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. — Миколаїв, 2013. — 20 с.
 14. Шановська О. А. Діяльність Народного Руху України з розробки національної програми та практичного втілення її в процесі державотворення (1989–1996 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олена Андріївна Шановська; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2003. — 208 с.
 15. Літературна Україна. — 1989. — 16 лютого.
 16. Літературна Україна. — 1989, — 28 вересня.
 17. III Всеукраїнські Збори Народного Руху України. 28 лютого — 1 березня 1992 року. — Київ, 1995.

Анотації

Гончарук Г. И. К вопросу о создании областных (краевых) организаций Народного Руха Украины (1989–1992).

В статье рассматривается историография Народного Руха Украины на уровне диссертационных исследований. Из одиннадцати кандидатских диссертаций по истории Руха только три посвящены созданию и деятельности областных (краевых) организаций НРУ. Изложены рекомендации по дальнейшему изучению прошлого Руха.

Ключевые слова: история Народного Руха Украины, диссертации.

Goncharuk G. I. To the Question of creation of the regional (territorial) organizations of People's Ruch of Ukraine (1989–1992)

The article considers historiography of the People's Ruch on the dissertational level. Only three dissertations out of eleven on this topic are devoted to the creation and activity of regional (territorial) organizations of PRU. Some recommendations on further analysis of Ruch's past are given.

Key words: History of Narodny Ruch of Ukraine, dissertation.

Надійшла до редакції 16 жовтня 2013 р.

УДК 929Савич:070(477.74-21)“1858/1863”

Т. Г. Гончарук

ПУБЛІКАЦІЇ М. САВИЧА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ОДЕССКИЙ ВЕСТНИК» КІНЦЯ 1850-х — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1860-х рр.: КОЛИШНІЙ КИРИЛО-МЕФОДІЄВЕЦЬ ПРО ПРОБЛЕМИ ОДЕСЬКОГО ЖИТТЯ РЕФОРМНОЇ ДОБИ

У статті аналізуються публікації М. Савича на сторінках одеської газети «Одеський вестник» в 1858–1863 рр. Аналізується зміст статей, що стосуються важливих питань міського життя, а також реформування освіти, створення приватних банків, положення робочого класу, установи органів місцевого самоврядування та ін. Робиться висновок про прогресивність поглядів М. Савича.

Ключові слова: М. Савич, «Одеський вісник», Кирило-Мефодіївське товариство, історія преси.

У вітчизняній історіографії не згадає інтерес до вивчення діяльності першої української політичної організації — Кирило-Мефодіївського братства, а також до постатей його членів. Серед останніх був і Микола Іванович Савич (1808–1892 рр.), сорок останніх років життя якого тісно пов'язані з Одесою. Одеський період життя М. Савича та публіцистична діяльність, що здійснювалася ним у цей час, вже була предметом дослідження істориків [1, с. 255–256]. Так, дослідниця історії преси півдня України І. Гребцова довела авторство М. Савича відомої статті «Бюджет робітника в Одесі», що вийшла на шпальтах